שנאמר 'וְסִפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד', דרשו חכמים פסוק זה וְאָמְרוּ, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה לֶּעָתִיד לָבֹא שֶׁעוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד על משיח בן יוסף שנהרג, והמצטער אינו מיקל ראשו כל כך, וְעוד שאֵין יֵצֶר הָרָע שׁוֹלֵט בָּהֶם לעתיד לבא, כמבואר לקמן שהקדוש ברוך הוא ישחטו ויבטל כוחו, ובכל זאת אֲמָרָה תּוֹרָה בפסוק הנזכר שיהיו הָאֲנָשִׁים לְבַד וְנָשִׁים לְבָד, אם כן עֻכְשָׁיו שֶׁעֲסוּקִין בְּשִׂמְחָה של בית השואבה והוא מצב הקרוב לקלות ראש, וְיֵצֶר הָרָע עדיין שׁוֹלֵט בָּהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שצריך להפריד היטב בין נשים לאנשים.

מפרשת הגמרא את הפסוק הנזכר: הָא הָסְפֵּדָא מַאי עֲבִידְתֵּיהּ – על מי יהיה ההספד הנזכר בדברי הנביא, פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי יוֹסֵה וְרַבָּנָן, חַד – אחד מהם אָמַר שההספד הוא עַל מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנֶּהֱרַג, וְחַד מהם אָמַר שההספד הוא עַל יֵצֶר הָרָע שֶׁנֶּהֱרַג ונתבטל כוחו. מקשה הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא לְמַאן דְּאָמַר שההספד הוא עַל מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנֶּהֱרַג, הַיְינוּ דִּכְתִיב – מובן מה שכתוב 'וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ, כלומר, יביטו ויסתכלו בהרוג שלפניהם וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד' – ויספידוהו כאב המספיד את בנו יחידו, שיהיה הצער על הריגתו גדול מאוד. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שההספד הוא עַל יֵצֶר הָרָע שֶׁנֶּהֱרַג, קשה, הַאי הָסְפֵּדָא בָּעֵי לְמֶעְבַּד – וכי הספד צריך לעשות עליו, אדרבא שִׂמְחָה בָּעֵי לְמֶעְבַּד – שמחה צריכים לעשות, וְאַמַּאי כָּבְנוּ – מדוע יצטערו ויבכו. מתרצת הגמרא: טעם הבכי הוא כְּדְרָדַשׁ רַבִּי יְהוּדָה, שלְעָתִיד לָבֹא מָבִיאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיֵצֶר הָרָע וְשׁוֹחֲטוֹ, ועל ידי זה יתבטל כוחו. ושחיטה זו יעשנה הקדוש ברוך הוא בִּפְנֵי הַצַּדִּיקִים וּבִפְנֵי הָרְשָׁעִים, אלא שהצַּדִּיקִים נִדְמֶה לָהֶם היצר הרע כְּהַר גָּבוֹהַּ שלא ניתן לכובשו, וְהָרְשָׁעִים נִדְמֶה לָהֶם היצר הרע כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה שלא מובן איך לא כבשוהו, ומתוך כך הָלְלוּ – הצדיקים בּוֹכִין, וַהֲלָלוּ – הרשעים בּוֹכִין. הצַּדִּיקִים בּוֹכִין כיון שנזכרים הם בצער שהיה להם בעולם הזה להתגבר עליו וְאוֹמְרִים הֵיאַךְ יְכוֹלְנוּ לִכְבּוֹשׁ הַר גָּבוֹהַּ כָּזֶה, וְהָרְשָׁעִים בּוֹכִין על מצבם, וְאוֹמְרִים הֵיאַךְ לֹא יְכוֹלְנוּ לִכְבּוֹשׁ אֶת חוּט הַשַּׂעֲרָה הָיָה. מוסיפה הגמרא: וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תָּמֵהַּ עֲמָהֶם – עם הצדיקים, שֶׁנֶּאֱמַר 'כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם – היינו כשהצדיקים [־שאירית העם] יתפלאו [־כי יפלא] לעתיד לבא [־בימים ההם] גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא' הדבר כיצד יכלו לכבוש את היצר הרע.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, יֵצֶר הָרָע, בְּתְחִילָּה – כל זמן שאין האדם נמשך אחריו, כחו חלש וּדְוֹמֶה לְחוּט שֶׁל בּוּכְיָא – קורי עכביש, וּלְבַסּוֹף אם חוטא האדם ונמשך אחריו מעט, הרי הוא מתחזק ונהיה עבה וחזק וּדְוֹמֶה כַּעֲבוֹתוֹת הָעֲגָלָה – כחבלים עבים המחברים את הפרה למחרישה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה' – כלומר גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחילה בחבלי השוא כחוט של קורי עכביש, ומשנתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה.

תָּנוּ רַבָּנָן, מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד שֶׁעָתִיד לְהִגָּלוֹת בְּמַחֲרֵה בְיָמֵינוּ, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא למשיח, שְׁאַל מִמֶּנִּי דָּבָר וְאנִי אֶתֵּן אותו לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶסַּפְּרָה אֶל חֹק וְגוֹ' ה' אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ, שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גּוֹיִם נַחֲלָתֶךָ' – דוד המלך מתנבא על המשיח ואומר עבורו, אספר זאת להיות לחוק וזכרון מה שאמר לי הקדוש ברוך הוא היום אגלה לכל העולם שבני אתה ולכן שאל ממני וכו', וְכֵיוָן שֶׁרָאָה משיח בן דוד את מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנֶּהֱרַג, אוֹמֵר המשיח לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא חַיִּים. משיב הקדוש ברוך הוא ואוֹמֵר לוֹ, חַיִּים אינך צריך לבקש, כיון שעד שֶׁלֹּא אֲמָרְתָּ ובקשת, כְּבָר הִתְנַבֵּא עָלֶיךָ דָּוִד אָבִיךָ וקיבל חיים, שֶׁנֶּאֱמַר 'חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לוֹ' וְגוֹ', ואם כן כבר קיבלת חיים עוד קודם השאלה.

דָּרַשׁ רַבִּי עֻוירָא, וְאִיתֵימָא – ויש דורשים דרשה זו בשם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שֶׁבָּעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לַיֵּצֶר הָרָע. א. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָאוֹ 'רָע' שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו'. ב. מֹשֶׁה רבינו קָרָאוֹ 'עָרֵל', שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמַלְתֶּם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם'. ג. דָּוִד המלך קָרָאוֹ 'טָמֵא' שֶׁנֶּאֱמַר 'לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים' ומכך שמבקש לב טהור מְכַּלָּל דְּאִיכָּא – למדים אנו שיש לב טָמֵא, והוא היצר הרע. ד. שְׁלֹמֹה קָרָאוֹ 'שׁוֹנֵא', שֶׁנֶּאֱמַר 'אִם רָעֵב שׂנַאֲךָ' – אם יצרך רעב ותאב לעבירה, הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם – הטריחהו במלחמתה של תורה הקרויה לחם, וְאִם צָמֵא שונאך, הַשְׁקֵהוּ מַיִם ואין מים אלא תורה, כִּי בזה שהנך עוסק בתורה גָּחָלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ של היצר הרע, וְה' יְשַׁלֶּם לָךְ' ודורשת הגמרא אַל תִּקְרֵי 'יְשַׁלֶּם לָךְ' אֶלָּא 'יַשְׁלִימֶנּוּ לָךְ' – הקדוש ברוך הוא יהא בעזרך ויעשה שלום ביניך ליצר ובעל כרחו יאהבך ולא יסיתך לחטוא ולהאבד מהעולם. ה. יְשַׁעְיָה קָרָאוֹ 'מְכַשּׁוֹל', שֶׁנֶּאֱמַר 'סוֹלּוּ סוֹלּוּ פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי', ופירושו, כבשו מסילה סלולה על ידי שתפנו את היצר הרע מדרכיכם, והרימו מכשול – סלקו את האבנים שנכשלים רגליכם בהם והם הרהורי רשע, והכוונה לחטאים קלים שאדם נכשל בהם ולבן צריך לסלקם. ו. יְחֶזְקֵאל קָרָאוֹ 'אֶבֶן', שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַסַרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר', לב האבן הוא היצר הרע ולב בשר הוא היצר טוב. ז. יוֹאֵל קָרָאוֹ 'צְפוֹנִי', שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם', וכמו שדורשים פסוק זה להלן.

תָּנוּ רַבָּנָן, 'וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם', זֶה יֵצֶר הָרָע שנקרא צפוני כיון שֶׁצָּפוּן וְעוֹמֵד בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וממתין לשעת הכושר להחטיאו, ומצפין עצמו בלבושי מצוה אפילו שהיא עבירה, ולפיכך יענש בהבטחת הקדוש ברוך הוא 'וְהַדַּחְתִּיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה' דהיינו לְמָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שם שיוכל לְהִתְגָּרוֹת בָּהֶן, וזה הריגתו וביטולו של היצר. ומה שנאמר 'אֶת פָּנָיו אֶל הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי', פירושו שהיצר הרע נענש על שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן [הנקרא 'ים' על שם שהכל נתקבצו אליו כנהלים המתקבצין לים] וְהֶחֱרִיבוֹ, וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבּוֹ, 'וְסוֹפוֹ אֶל הַיָּם הָאַחֲרוֹן' – וזה עונשו גם על שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי [־ים האחרון] וְהֶחֱרִיבוֹ, וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבּוֹ, ונענש אף מפני ש'וַעֲלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ' כלומר שהשניא עצמו על הקדוש ברוך הוא בכך שֶׁהוּא מַנִּיחַ את כל אוּמוֹת הָעוֹלָם וּמִתְגָּרֶה דווקא בְּשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל – היינו בישראל, ודרשו זאת מלשון 'ועלה' שעולה לישראל הגבוהים להכשילם, והמשך הפסוק 'כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת', אָמַר אַבָּיֵי שרצה לומר שהיצר מתגרה בישראל וּבְתַלְמִידֵי חֲכָמִים מתגרה יוֹתֵר מִבְּשׁוֹלָם, ומשום כך עונשו גדול כמבואר בתחילת הפסוק.

.מוכיחה הגמרא שהיצר מתגרה בתלמידי חכמים יותר מכולם: כִּי הָא – כמו אותו מעשה, דְּאַבַּיֵי שְׁמָעֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָאָמַר לְהַהִיא אִתְּתָא, נַקְדִים וְנֵיזִיל בְּאוֹרְחָא – אביי שמע אדם שדיבר עם אשה זרה שישבימו לילך יחדיו בדרך, אָמַר אביי בליבו, אֵיזִיל אַפְרְשִׁינְהוּ מֵאִיסּוּרָא – אלך עמם [בלא ידיעתם] כדי להפרישם מאיסור, אֲזַל בָּתְרַיְיהוּ תְּלָתָא פַּרְסֵי בְּאַגְמָא – הלך אחריהם שלש פרסאות בשדה, כִּי חֲזוּ פְּרָשֵׁי מֵהֲדֵדֵי – כאשר הגיעו לפרשת דרכים ונפרדו דרכיהם, שָׁמְעִינְהוּ דְּקָא אָמְרֵי – שמע אותם אומרים ביניהם, אוֹרְחִין רַחֲיקָא וְצַוּוֹתִין בְּכִסְיָא – הדרך רחוקה בין מקומותינו ואין אנו יכולים לילך באותה דרך, ואילו היינו יכולים היה נעים לנו בצוותא, אָמַר אַבָּיֵי על עצמו, אִי מַאן דְּכָנֵי לִי חָוֵה, לָא חָוֵה מָצֵי לְאוֹקוֹמֵיהּ נַפְשֵׁיהּ – אם שונאי היה מתייחד כך עם אשה לא היה יכול להתגבר והיה חוטא, והתכוין לעצמו. אֲזַל תְּלָא נַפְשֵׁיהּ בְּעֵיבוּרָא דְּרֵישָׁא וּמְצַטְעַר – הלך ונשען על בריח הדלת תוך מחשבות צער בגנות עצמו, אֲתָא חַהוּא סָבָא, תָּנָא לֵיהּ – לימדו כדי לנחמו ולעודדו, כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵירוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל הֵימֶנּוּ, וכיון שכן אין זה פחיתות במה שלא היית יכול להתגבר כי משום גדולתך יצרך גדול.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'רַק

רַע כָּל הַיּוֹם' – כל יום רעתו מתגברת מיום האתמול. וכן אָמַר רַבִּי שְׁמָעוֹן בֶּן לָקִישׁ יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'צוֹפֶה רָשָׁע – היצר הרע מצפה ואורב לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ', וְאִלְמָלֵא – אילו לא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָזַר לוֹ לאדם אֵינוֹ יָכוֹל לוֹ – אינו יכול לנצחו לבדו, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק אחרי זה 'ה' לֹא יַעַזְבֶנּוּ – את האדם בְּיָדוֹ של היצר וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ'.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִם פָּגַע ומתגרה בְּךָ מְנָוָול זֶה – היצר הרע, מה תעשה כדי להתגבר עליו, מְשָׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ ועסוק בתורה, ואם יד׳ זה אף אִם חזוקו של היצר הוא כאֶבֶן הרי הוּא נִימּוֹחַ ובטל כוחו, ואף אִם חזוקו כְּבַרְזֶל הרי הוּא מִתְפּוֹצֵץ ומתבטל. והמקור לכך שאף אִם חזוקו כאֶבֶן הוּא נִימּוֹחַ, מִדִּכְתִיב 'הֹוי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם', ומים האמורים היינו התורה, וּכְתִיב 'אַבָנִים שָׁחֲקוּ מָיִם' – האבנים [היצר החזק כאבן] נשחקו על ידי המים [המרמזים לתורה]. והמקור לכך שאף אִם חזוקו כְּבַרְזֶל הוּא מִתְפּוֹצֵץ, מִדִּכְתִיב 'הֲלֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע', וכיון שדברי ה' הם כאש הרי הם מפעפעין ומפוצצים גם את היצר הרע החזק כברזל.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, יֵצֶר הָרָע מְסִיתוֹ לְאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה לעבור עבירות, וְאַף מֵעִיד עָלָיו על חטאיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'מַפְנִיךְ מְנַעַר עֲבָדוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן' – היצר נקרא עבדו של אדם לפי שאם ירצה הרי הוא מסור בידו שנאמר 'ואתה תמשול בו', ומשעה שננער ממעי אמו מפנק האדם את יצרו, ולבסוף מעיד היצר הרע עליו, שֶׁכֵּן בְּאטב"ח שֶׁל רַבִּי חִיָּיא קוֹרִין לְמָנוֹן – לפי סגנון החלפת אותיות הנקרא אטב"ח המקובל מרבי חייא, יוצא שאותיות סהדה שפירושו עדות בארמית מתחלפים באותיות מנון, ומרמז הכתוב שבאחריתו יעיד עליו.

רַב הוּנָא רָמֵי – הקשה סתירה בין שני כתובים, כְּתִיב 'עִמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם', ומשמע שהיצר הרע שלהם אינו אלא טעות בעלמא ולא דבר קבע, וּכְתִיב 'לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת ה' לֹא יָדָעוּ', ומשמע שהיצר נטוע בליבם. והשיב על כך שבַּתְּחִלָּה היצר הרע הנקרא רוח הַתָּעָם, וּלְבַסּוֹף אחרי ששבו וחטאו מתחזק הוא וחשוב בְּקִרְבָּם כאילו הוא חלק מעצמותם. ובעין זה אָמַר רָבָא, שבַּתְּחִלָּה קודם שהרבה האדם לחטוא קָרָאוֹ הפסוק ליצר הרע רק חֶלֶד – כעובר דרך שאינו מתאכסן כלל, וּלְבַסּוֹף כשהוסיף לחטוא קָרָאוֹ הפסוק אוֹרֵחַ – אכסנאי, שלן ודר בבית בעל הבית, וּלְבַסּוֹף כשהרבה לחטוא ביותר קָרָאוֹ אִישׁ – בעל הבית, שֶׁנֶּאֱמַר כאשר הוכיח הנביא את דוד על חטא בת שבע, המשיל לו על היצר הרע, שאורח שבא לעשיר ובמקום לכבדו משלו גזל את כבשת הרש עבורו, ונאמר 'וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הֶעָשִׁיר, וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ', וּכְתִיב 'וַיִּקַּח אֶת כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו', הרי שבתחילה כינה את היצר הרע כ'הלך' ואחר כך כ'אורח' ואחר כך כאיש, לרמז על הסדר הזה בפתויי היצר. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲבָל קָטָן יֵשׁ לוֹ לָאָדָם, שאם מַרְעִיבוֹ האדם מתשמיש, הרי הוא שָׂבֵעַ, ואם מַשְׂבִּיעוֹ האדם בתשמיש, נעשה גופו חסר כח וְרָעֵב לעת זקנה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּמַּרְעֵיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ' וְגוֹ' שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל כֵּן שְׁכֵחוּנִי' – כשהורע להם והיו בצרה, שבעו ונתחזקו בכח לעבודת ה', וכששבעו בתענוגים רם לבם ותש כחם מעבודת ה'. וכן כאן על ידי הרעבת התאוה מחזק הכח, והשבעת התאוה מתשת כח.

אָמַר רַב חָנָא בַּר אַחָא, אָמְרֵי בֵּי רַב – אמרו בבית המדרש, ישנם אַרְבָּעָה דברים שכביכול מִתְחָרֵט עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבְּרָאָם, וְאֵלּוּ הֵן: גָּלוּת – שהגלה את ישראל, כַּשְׁדִּים – שהחריבו את בית המקדש הראשון שבו שרתה שכינה בשלימות, וְיִשְׁמָעֵאלִים – שכל עוד שהם בארץ ישראל הרי זה גורם את המשך הגלות, וְיֵצֶר הָרָע המונע מהם לשוב בתשובה, ועל ידי זה מתארכת הגלות ולא נבנה בית המקדש. והמקור לדברים אלו: גָּלוּת, דִּכְתִיב 'וְעַתָּה מַה לִּי פֹּה נְאֻם ה' כִּי לֻקַּח עַמִּי חִנָּם' וְגוֹ', ולשון 'מה לי פה' הוא חרטה. כַּשְׂדִּים, דִּכְתִיב 'הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה' – הלואי ולא היה העם ששמו כשדים, שאינו כדאי להבראות. יִשְׁמָעֵאלִים, דִּכְתִיב 'יִשְׁלָיו אֹהֲלִים לִשְׁודִים וּבַטָּחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל לַאֲשֶׁר הֲבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ', כלומר, הוא עצמו גרם הרגזתו שהביאם לעולם לערביים השוכנים באהלים במדבר. יֵצֶר הָרָע, דִּכְתִיב 'וְאֲשֶׁר חָרַעְתִּי' – על ידי שבראתי את היצר הרע גרמתי להם לחטוא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַלְמָלֵא – אילו לא היו כתובין שָׁלֹשׁ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ המעידין שהעוונות והזכויות בידו של הקדוש ברוך הוא והוא המכין את מחשבות האדם, נִתְמוֹטְטוּ רַגְלֵיהֶם שֶׁל שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – היינו ישראל, אבל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא יצר הרע. ואלו הן שלושת הפסוקים: חַד – הפסוק הראשון, דִּכְתִיב 'וַאֲשֶׁר חָרַעְתִּי' – הקדוש ברוך הוא אומר שהוא גרם לנו לחטוא על ידי בריאת היצר. וְחַד – הפסוק השני, דִּכְתִיב 'הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן אַתֶּם וְגוֹ' בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל', הרי שביד הקב"ה להטות את לב האדם. וְאִידָךְ – הפסוק השלישי, 'וְהַסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר', הרי שבידו של הקדוש ברוך הוא להסיר את היצר הרע מאתנו. רַב פָּפָּא אָמַר, מַהֲאי נַמֵּי – אף מפסוק זה יש ללמוד כן 'וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם' וְגוֹ' וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם', הרי שביד הקב"ה לעשות שישמרו בני ישראל את המצוות.

הגמרא מביאה דרשה בענין המשיחים: נאמר 'וַיַּרְאֵנִי ה' אַרְבָּעָה חָרָשִׁים' – הקדוש ברוך הוא הראה לזכריה ארבעה אומנים. שואלת הגמרא: מַאן נִינְהוּ אַרְבָּעָה חָרָשִׁים – מי הם אלו ארבעת האומנים. אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, ארבעת אומנים אלו הם מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד וּמָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף, שאומנים הם לבנין בית המקדש, וְאֵלִיָּהוּ שהיה אומן בבניית המזבח בכרמל, וְכֹהֵן צֶדֶק, הוא שם בן נח ונקרא חרש על שם בניית התיבה. מָתִיב – הקשה רַב שֵׁשֶׁת, אִי הָכִי, הֵיינוּ דִּכְתִיב בפסוק הקודם 'וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה', כלומר, אלה הבבליים אשר בארבע רוחות השמים שניגחו ופיזרו את יהודה וירושלים, ולפי דבריך הלא להיפך הֵנָּה לְשׁוּבָה אֹתוֹ – אלה הארבעה להשיב את עם ישראל באו ולא להגלותם. אָמַר לֵיהּ – השיב רב חנא לרב ששת, שַׁפֵּיל לְסֵיפֵיהּ דְּקָרָא – השפל עצמך להתבונן בהמשך הפסוקים, 'וַיֹּאמֶר אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ' וְגוֹ', והכוונה, שאלה החרשים באים להחריד את אותם קרנות ואומות אשר הגלו את ישראל. אָמַר לֵיהּ רב ששת לְהַדֵּי חָנָא בְּאַגַּדְתָּא לָמָּה לִי – מה לי לחלוק עם רב חנא באגדה, בקי הוא באגדה יותר ממני ולא אוכל לו.

דרשה נוספת: נאמר 'וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם, אַשּׁוּר כִּי יָבֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם', מבררת הגמרא: מַאן נִינְהוּ שִׁבְעָה רוֹעִים – מי הם שבעת הרועים, דָּוִד בָּאֶמְצַע, אָדָם שֵׁת וּמְתוּשֶׁלַח שהיו צדיקים קודם המבול מִימִינוֹ של דוד, אַבְרָהָם יַעֲקֹב וּמֹשֶׁה בִּשְׂמֹאלוֹ של דוד. עוד מבררת הגמרא: וּמַאן נִינְהוּ שְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם. יֹאשִׁיָּה, וְשָׁאוּל, וּשְׁמוּאֵל, עָמוֹס, וּצְפַנְיָה, מן הנביאים, צַדְקִיָּה מלך יהודה, וּמָשִׁיחַ, וְאֵלִיָּהוּ:

שנינו במשנה: אַרְבָּעָה סוּלָּמוֹת למנורות כו': תָּנָא – שנינו בברייתא, גּוֹבַהּ שֶׁל מְנוֹרָה חֲמִשִּׁים אַמָּה (כו'):

עוד שנינו במשנה: וְאַרְבָּעָה יְלָדִים שֶׁל פַּרְחֵי כְּהוּנָּה וּבִידֵיהֶם כַּדֵּי שֶׁמֶן שֶׁל מֵאָה וְעֶשְׂרִים לוֹג: מסתפקת הגמרא: אֵימָּא לְהוֹ מֵאָה וְעֶשְׂרִים לוֹג המוזכרים במשנה הכוונה לִכְוּלְּהוּ – לכל ארבעת הילדים, שלכל אחד מהם היה רק שלושים לוג, אוֹ דִּלְמָא לְכָל חַד וְחַד מהילדים היה מאה ועשרים לוג.

פושטת הגמרא: תָּא שְׁמַע שמפורש בברייתא, וּכְדֵיהֶם כַּדֵּי שֶׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁים שִׁשִּׁים לוֹג, שֶׁהֵם כּוֹלֵם מֵאָה וְעֶשְׂרִים לוֹג. תָּנָא, וְהֵן – הילדים מְשׁוּבָּחִין הָיוּ בכוחם יוֹתֵר מִמְּנָה שֶׁל מַרְתָּא בַּת בַּייתוֹס שהיה כהן גבור, וכדלהלן. אָמְרוּ עַל בְּנָהּ שֶׁל מַרְתָּא בַּת בַּייתוֹס שֶׁהָיָה נוֹטֵל שְׁתֵּי יְרֵיכוֹת שֶׁל שׁוֹר הַבָּרוֹל, שֶׁלָּקוּחַ – שקנו שור זה בְּאֶלֶף זוּז, כלומר גדול הוא, וּמְהַלֵּךְ בכבש בנחת עֶקֶב בְּצַד גּוֹדֶל, ושלא כדרך הרגילות שרצים כאשר נושאים משא כבד, וְלֹא הֵניחוּהוּ אֲחֵיו הַכֹּהֲנִים לַעֲשׂוֹת בֵּן להוליך לבדו שני אברים יותר

המשך בעמוד נה

מהמנין המבואר במסכת יומא בחילוק אברים, **מַשּׁוּם** ההלכה הנלמדת מהפסוק **'בָּרֵךְ עָם הַדֶּרֶת מָלָךְ'**, שיותר הידור הוא כאשר מתחלק המשא בין יותר כהנים. מבארת הגמרא: **מַאי מְשׁוּבָּחִים** – במה משובחים הילדים שנשאו את כדי השמן יותר מבנה של מרתא, **אִילֵימָא מִשּׁוּם יוֹקְרָא** – אם משום כובד המשא, הלא **הָנֵי** **זֵקִירֵי טָפֵי** – הירכות של השור הגדול כבדים יותר משלשים לוג שמן. **אֶלָּא, חָתֶם** בנה של מרתא, אף שנשא משא כבד, אבל הוא הלך על **בֶּשׁ** – בשיפוע **וּמָרוּבָּע וְלֹא זָקוּף** – הכבש היה מושכב ולא זקוף, ולכן היה נוח יותר לעלות בו. [מתוך שאורך הכבש

שלשים ושתים אמה ועולה לגובה תשע אמות, ואם כן כל קרוב לארבע אמות עולה בגובה אמה], ואילו **הָנָא** משא השמן למנורות היה על **סוּלָּמוֹת**, שיש חלל בין השליבות, **וְזָקוּף טוֹבָא** – ושיפוע הסולמות היה זקוף מאוד, ואף שהמשא היה קל יותר, נשיאתו על סולם עומד קשה יותר, ולכן אלו הילדים משובחים יותר בכוחם:

שנינו במשנה: **וְלֹא** הָיָה חָצֵר בִּירוּשָׁלַיִם שלא האירה מאור בית השואבה: **תָּנָא**,